

РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ
КОНСТИТУЦИОНЕН СЪД

РЕШЕНИЕ № 9

София, 24 октомври 2002 г.

Конституционният съд в състав:

Председател: Христо Данов

Членове: Георги Марков

Димитър Гочев

Тодор Тодоров

Неделчо Беронов

Стефанка Стоянова

Маргарита Златарева

Васил Гоцев

Людмил Нейков

Румен Янков

Живан Белчев

Пенка Томчева

при участието на секретар-протоколита Милка Бонева разгледа в закрито заседание на 24 октомври 2002 г. конституционно дело № 15/2002 г., докладвано от съдията Пенка Томчева.

В съответствие с чл.150, ал.1 и на основание чл.149, ал.1, т.2 от Конституцията на Република България от Върховния касационен съд (ВКС), Общо събрание на гражданската колегия е поискано Конституционният съд да обяви за противоконституционен Закона за изменение и допълнение на Закона за международния търговски арбитраж /ЗИДЗМГА/, обнародван в ДВ бр.46/2002 г.

С искането са оспорени § 1 от ЗИДЗМГА и § 3, ал.1 от Преходната разпоредба на закона. Предвид обусловеността на

останалите разпоредби на § 2 и § 3, ал.2, от оспорените § 1 и § 3, ал.1 се иска обявяване на целия закон за противоконституционен.

Според вносителите § 1, с който е изменен чл.47 от Закона за международния търговски арбитраж /ЗМТА/, обн. ДВ бр.60/88 г., изм. бр.93/93 г., бр. 59/98 г., бр. 38/2001 г., е противоконституционен. С възлагането на ВКС функции на единствена инстанция по иск за отмяна на арбитражно решение на посочените 6 основания се нарушава “инстанционността на процеса и свързаните с нея гаранции за правото на защита на гражданите и юридическите лица - чл.56 във връзка с чл.122, ал.1 от Конституцията“. Изложени са съображения и за противоречие с чл.119, ал.1 и чл.124 от Конституцията, които определят ВКС само като контролноотменителен съд. Твърди се, че след изменението ВКС “не би могъл да обезпечи единството на собствената си практика като гаранция за сигурността и предвидимостта при правоприлагането, които визира чл.124 от Конституцията на Република България”.

С § 3 ал.1 от Преходната разпоредба със закон се предписва на съдебен орган да отмени свои определения за допускане на обезпечения по искове по чл.47 ЗМТА. С това се нарушават конституционните принципи и норми за разделението на властите /чл.8/, за независимостта на съдебната власт /чл.117, ал.2/ и за правото на защита /чл.56 и чл.122, ал.1/.

С определение от 12.09.2002 г. искането е допуснато за разглеждане по същество и са конституирани като заинтересувани страни, Народното събрание, Министерският съвет, министърът на правосъдието, Арбитражен съд при Българската търговско-промишлена палата, Арбитражен съд при Българската стопанска камара и Висшият адвокатски съвет. Те са представили писмени становища, които поотделно са обсъдени в следващото изложение.

I. Предварителни бележки

Законът за международния търговски арбитраж, приет през 1988 г. /обн. ДВ бр. 60/88 г./ в частта за отмяна на арбитражно решение /чл.47, 48 и сл./, е претърпял изменение в следните насоки: чл.47, ал.1 ЗМТА от 1988 г. предвижда възможност за отмяна на арбитражно решение “от Софийския градски съд по исков ред” при наличие на някое от пет основания, а алинея 2 на същата разпоредба дава право на съда по свой почин да прогласи нищожност на решението, когато при разглеждане на делото намери, че предметът на спора не подлежи на арбитраж или, че решението противоречи на обществения ред на НРБ. С чл.48 на закона е предвиден тримесечен срок за предявяване на иска и е изключена възможността за преглед по реда на надзора, съобразно съществуващата тогава процесуална уредба. През 2001 г. алинея 2 е отменена и съдържанието и е включено като шесто основание за отмяна. Ако страните в тримесечния срок не поискат отмяна, арбитражното решение влиза в сила.

С оспорваното изменение на чл.47 ЗМТА е възприета друга процесуална форма за съдебен контрол върху арбитражни решения - отмяна от ВКС, като тримесечният срок по чл.48 ал.1 е запазен. С ал.2 и ал.3 е предвидено спиране на изпълнението на арбитражното решение като обезпечителна мярка да се допуска само от ВКС срещу представяне на обезпечение в размер на интереса от отмяната на арбитражното решение /ал.2/ и държавна такса, определяема в съответствие с чл.54 и 55 ГПК. От чл.49 ЗМТА, който не се оспорва се разбира, че ако държавният съд с влязло в сила решение отмени арбитражното решение на някое от основанията по чл.47, т.1, 2 или 3 заинтересованата страна може да предяви иск по спора пред компетентния държавен съд а когато арбитражното решение е отменено на някое от основанията по чл.47, т. 4, 5 или 6, държавният съд връща делото на арбитражния съд за ново разглеждане.

На основата на тези предварителни бележки като обсъди искането, становищата на заинтересованите страни във връзка с конституционните разпоредби, за които се твърди, че са нарушени, Конституционният съд приема следното:

II. За твърдяната противоконституционност на § 1 от ЗИДЗМТА, с който е изменен чл.47 ЗМТА.

Според повечето от заинтересуваните страни § 1 от ЗИДЗМТА, не противоречи на конституционни разпоредби.

Народното събрание излага съображения, че става дума за специфично, исково, едноинстанционно производство за контрол на влязъл в сила правораздавателен акт на недържавна институция, при което ВКС няма да разглежда споровете по същество, а ще действа като контролно-отменителна инстанция на арбитражното решение.

Министерският съвет поддържа, че с изменението защитата срещу решения на Арбитражния съд се приближава до защитата срещу влезли в сила съдебни решения, доколкото и искът за отмяна на арбитражно решение и производството по чл.231 ГПК са предоставени за разглеждане на ВКС. В противовес на твърдяното нарушение на правото на защита се позовава на чл.49 от ЗМТА.

Министърът на правосъдието от своя страна твърди, че изключенията от принципното и преобладаващо триинстанционно производство не са противоконституционни, след като са въведени за осигуряване на процесуални ценности, каквито са бързината, процесуалната дисциплина и процесуалната икономия.

Арбитражният съд при Българската търговско-промишлена палата специално подчертава, че едноинстанционността и подсъдността на ВКС на тази категория искове е свързана с правната природа на споровете, както и на това, че предвидените в чл.47 отменителни

основания не засягат елементи от материалноправния спор на страните. Посочени са подобни решения в други закони.

Арбитражният съд при Българската стопанска камара също счита, че няма конституционна пречка да се възлага разглеждането на първоинстанционни дела на ВКС, както и съдебното разглеждане на делата да се осъществява в по-малко от три инстанции.

Становището на Висшия адвокатски съвет е в противоположен смисъл: от чл.119, ал.1 от Конституцията следва, че разглеждането на наказателните и гражданските дела се извършва в три инстанции. С изменението се разширява кръгът от правомощия на ВКС извън границите на чл.124 от Конституцията.

Оспореният § 1 от ЗИДЗМТА, респ. измененият с него чл.47 от ЗМТА не противоречи на конституционни разпоредби.

1. Парламентарните материали - доклад на Комисията по правни въпроси, предложения на членовете на комисията, стенографските протоколи от пленарните заседания /НС, №253-03-23/ 23.04.2002 г, 39-то НС, стенографски дневници, книга 32-стр.114 и сл., книга 35-стр.44 и сл./ показват единодушие при приемане на изменението на чл.47 ЗМТА и свързаните с това мотиви за рационализиране, бързина и стабилизиране на целия арбитражен процес. Изменението засяга само частта относно съдът - ВКС, който е компетентен да се произнася по искане за отмяна на порочни арбитражни решения и свързаните с променената подсъдност акцесорни въпроси. Формалните конституционни изисквания по обсъждане и приемане на измененията са спазени.

2. От разпоредбата на чл.119, ал.1 от Конституцията, изброяваща видовете съдилища, които осъществяват правораздаването не може да се направи извод за конституционно изискване за задължителност на триинстанционно производство във всички случаи /Решение №

16/16.06.1998 г. по КД 7/98 г., ДВ 71/98 г., Решение № 27/15.10.1998 г. по КД 20/98 г., ДВ 121/98 г./.

Въпросите за съдебните инстанции се уреждат в устройствените, процесуалните и други закони, съдържащи процесуални правила. Към това насочва конституционната разпоредба на чл.133, съгласно която организацията и дейността на съдилищата се уреждат със закон. Едва ли може да има съмнение, че инстанционността е елемент, свързан с организацията и дейността на съдилищата. Установената с наказателните и граждански процесуални закони, преобладаваща триинстанционност не е обвързана с конституционни императиви. Поради това няма конституционна пречка с друг закон, различен от процесуалните да бъде установена за някои спорни правоотношения, различна от общоприетата с НПК и ГПК инстанционност.

Вносителите свързват нарушението на чл.119, ал.1 от Конституцията с употребеното там наименование на съда, като “Върховен касационен съд”, а “по определение касационната инстанция е контролноотменителен съд”. Този аргумент също не убеждава, че с възлагането на ВКС да се произнася по отмяната на арбитражни решения е нарушена сочената конституционна разпоредба. Новото съдържание на чл.47 ЗМТА, предвид запазените специфични отменителни основания, отнасящи се само до арбитражното производство, фактически отрежда на ВКС наред с контролноотменителните функции и такива, свързани с първоинстанционното производство, без да се навлиза в материалноправните отношения между страните. Това следва както от естеството на отменителните основания, така и от неоспорения чл.49 ЗМТА.

3. С разпоредбата на чл.56 от Конституцията се дават гаранции, свързани с правото на защита на гражданите, при нарушаване или застрашаване на правата и законните им интереси, а чл.122, ал.1 от

Конституцията детайлира правото на защита на гражданите и юридическите лица, когато те са необходими по причини, свързани с дейността на съдебната власт. Конституционно регламентираната с чл.122, ал.1 съдебна защита на гражданите и юридическите лица се отнася за всички стадии на процеса.

Оспореното законодателно решение с изменението на чл.47 ЗМТА не противоречи на посочените конституционни разпоредби.

Защита срещу постановените в арбитражно производство решения е именно защитата пред държавния съд по реда и на специфичните за арбитражното производство основания по чл.47 ЗМТА. Фактът, че тази защита се реализира в една инстанция – ВКС, не ограничава правото на защита. Макар и извън “съдебната власт”, установените със ЗМТА правила за производство пред арбитражен съд, го поставят на нивото на своеобразен “стадий на процеса” по смисъла на чл.122, ал.1 от Конституцията, при което защитата по чл.47 ЗМТА е следващият стадий. От тази гледна точка, доколкото чл.122, ал.1 in fine, има предвид наличието винаги на повече от един стадий на процеса, защитата в рамките на арбитражния процес в неговата цялост се осигурява в два стадия: пред недържавния, арбитражен и пред държавния съд. И тук не е без значение да се отбележи, че при отмяна на арбитражното решение от ВКС в производството по чл.47 ЗМТА, за заинтересованата страна остават открити възможности за защита по исков ред пред държавния съд или повторно разглеждане на делото от арбитражния съд, в зависимост от основанията, на които е било отменено порочното арбитражно решение, така както следва от неоспорения чл.49 ЗМТА. Посочената разпоредба потвърждава осигуряването на конституционно необходимите условия за пълноценното реализиране правото на защита на гражданите и юридическите лица: първоначално пред арбитражния съд, при

необходимост след него пред ВКС и ако последният отмени арбитражното решение, по реда на чл.49 ЗМТА.

4. Конституцията в чл.124 очертава общата и най-съществена задача на ВКС да “осъществява върховен съдебен надзор за точно и еднакво прилагане на законите от всички съдилища”. Посоченото задължение за ВКС не може да бъде делегирано на друг съд със закон, именно защото то е възложено само на него с основния закон. От това обаче не следва непременно, че на ВКС е конституционно запретиено да осъществява и други, възложени със закон дейности, свързани с правораздаването. Типичен пример в подкрепа на посоченото е чл.81, ал.2 от Закона за съдебната власт /ЗСВ/, обн. ДВ.бр.59/94 г., посл.изм. ДВ бр.74/2002 г., според който Върховният касационен съд решава споровете за подсъдност, когато страна по тях е апелативен съд.

Възложената на ВКС с оспорваното изменение правораздавателна дейност по разглеждане на исковете по чл.47 ЗМТА, при която типичните контролноотменителни функции са запазени, без да може да решава материалноправните спорове по същество /аргумент от чл.49 ЗМТА/, не противоречи на чл.124 от Конституцията.

III. За противоконституционността на § 3, ал.1 от Преходната разпоредба на ЗИДЗМТА.

Според Народното събрание, Министерския съвет, министъра на правосъдието и Арбитражния съд при Българската стопанска камара разпоредбата не противоречи на Конституцията.

Арбитражният съд при Българската търговско промишлена палата счита, че § 3, ал.1 от ПР на ЗИДЗМТА само в частта, с която по висящите и подлежащи на прекратяване и изпращане на ВКС дела, в съответствие с изменената подсъдност, противоконституционно се нарежда на Софийския градски съд да отмени наложените от самия него обезпечителни мерки .

Висшият адвокатски съвет не е изразил становище по въпроса.

Оспореният § 3, ал.1 от преходната разпоредба на закона съдържа правила за образуваните при действието на преходната уредба съдебни, незавършени, без постановени окончателни решения дела пред Софийския градски съд. Съдържанието е както следва: “Членове 47 и 48 се прилагат и за заварените производства по отмяна на арбитражни решения. В тези случаи Софийският градски съд в двуседмичен срок от влизането в сила на този закон прекратява производствата пред него, отменя наложените обезпечителни мерки и изпраща делото за разглеждане от Върховния касационен съд.”

Разпоредбата е противоконституционна само в частта, с която се нарежда на СГС да отмени наложените от него обезпечителни мерки. В нарушение на чл.8 от Конституцията за разделение на властите и на чл.117, ал.2 от Конституцията за независимостта на съдебната власт, законодателният орган фактически сам предreshава съдбата на съдебните актове, с които са били наложени съответни обезпечителни мерки и със закона задължава, нарежда независимият орган на съдебната власт, в случая Софийския градски съд да отмени обезпечителните мерки. Съдът е лишен от присъщата му функция да решава, защото освен да отмени, друга възможност законодателният орган не му е предоставил.

С посочената част от разпоредбата на § 3, ал.1 ПР на ЗИДЗМТА противоконституционно е нарушено и правото на защита на гражданите по чл.56, и на тях, и на юридическите лица по чл.122, ал.1 от Конституцията. В периода след разпоредената със закона отмяна на обезпечителните мерки от СГС, до постановяването на нови от ВКС, имуществените интереси на заинтересованите страни са лишени от защитата на обезпечението.

В останалата част § 3, ал.1 от ПР на ЗИДЗМГА, за която съображения за противоконституционност не са изложени от вносителите, надлежно урежда как да се постъпи с висящите дела, по които няма постановено влязло в сила решение.

Противоконституционната част от §3, ал.1 от Преходната разпоредба на закона не променя смисъла на останалата част, респ. смисъла на целия оспорен закон, при което той следва да продължи да действа.

По изложените съображения Конституционният съд на основание чл.149, ал.1, т.2 от Конституцията на Република България

Р Е Ш И :

Обявява за противоконституционен § 3, ал.1 от Преходната разпоредба на Закона за изменение и допълнение на Закона за международния търговски арбитраж, обн.ДВ бр.46/2002 г. в частта със следното съдържание :”отменя наложените обезпечителни мерки”.

Отхвърля в останалата част искането на Върховния касационен съд, Общо събрание на гражданската колегия, за обявяване за противоконституционен на целия Закон за изменение и допълнение на Закона за международния търговски арбитраж.

Председател:

Христо Данов